

Extra kwaliteitsindicatoren voor het onderwijs aan leerlingen met een communicatieve en/of auditieve beperking in combinatie met een Autisme Spectrum Stoornis (ASS)

In dit document worden kwaliteitsindicatoren voor het onderwijs aan leerlingen met een communicatieve en/of auditieve beperking in combinatie met een Autisme Spectrum Stoornis benoemd. Deze kwaliteitsindicatoren zijn aanvullend op de procesbeschrijving en kwaliteitsindicatoren zoals beschreven in de deeldocumenten voor het onderwijs aan dove en slechthorende leerlingen en leerlingen met een taalontwikkelingsstoornis.

In de ontwikkelfase naar de invoering van de wet passend onderwijs heeft het bestuur van Siméa een projectorganisatie ingericht. In dit project is de herinrichting van het onderwijs en de begeleiding aan auditief en/of communicatief beperkte leerlingen voorbereid. Het document Procesbeschrijving en kwaliteitsindicatoren is één van de producten van het deelproject Kwaliteit.

Er heeft op Siméa niveau consultatie plaatsgevonden onder medewerkers betrokken bij het onderwijs en de ambulante begeleiding in cluster 2. De inbreng tijdens deze consultaties is verwerkt in het voorliggend document. Er heeft daarnaast intensief overleg plaatsgevonden met de heer J. van der Hart. Het document is samengesteld door de deelprojectleider, mevrouw A. de Klerk.

Een speciaal woord van dank gaat uit naar mevrouw I. van Berckelaer – Onnes, zij heeft op het verzoek van Siméa, de tekst beoordeeld vanuit haar achtergrond als psychiater.

De kwaliteitsindicatoren zijn gekoppeld aan de beschrijving van de landelijke kaders van de onderwijsarrangementen voor het onderwijs en de begeleiding aan leerlingen met een taalontwikkelingsstoornis. Deze onderwijsarrangementen zijn beschikbaar via de website van Siméa.

Ontwikkelingen, nieuwe inzichten, goede praktijkervaringen binnen het onderwijs aan leerlingen met een taalontwikkelingsstoornis en uitkomsten van wetenschappelijk onderzoek kunnen resulteren in aanpassing of toevoegingen aan de kwaliteitsindicatoren. Op de website van Siméa is altijd de meest recente versie beschikbaar.

Naast dit document zijn de volgende documenten beschikbaar:

- Procesbeschrijving en Kwaliteitsindicatoren voor het onderwijs aan dove en slechthorende leerlingen.
- Procesbeschrijving en Kwaliteitsindicatoren voor het onderwijs aan leerlingen met een taalontwikkelingsstoornis.
- Procesbeschrijving en Kwaliteitsindicatoren voor het onderwijs aan leerlingen met een meervoudige beperking.
- Procesbeschrijving en Kwaliteitsindicatoren voor het onderwijs aan leerlingen met Doofblindheid.
- Algemene brochure "Onderwijs en Ambulante Begeleiding in Cluster 2" (*deze brochure is in bewerking*)

Extra kwaliteitsindicatoren voor het onderwijs aan leerlingen met een communicatieve en/of auditieve beperking in combinatie met een Autisme Spectrum Stoornis.

Zie voor de overige kwaliteitsindicatoren de deeldocumenten voor dove en slechthorende leerlingen en voor leerlingen met een taalontwikkelingsstoornis.

Autisme Spectrum Stoornis wordt in dit document afgekort tot ASS.

<p>A. Didactisch klimaat dat communicatie en taalontwikkeling stimuleert</p>	<p>A1. De communicatie wordt (op basis van een logopedisch assessment, interview en observatie) aangepast aan de mogelijkheden van de leerling met een ASS, zowel wat het niveau van betekenisverlening betreft als de mogelijke ondersteunende middelen (objecten, pictogrammen, geschreven taal).</p> <p>A2. De communicatie is concreet, expliciet en eenduidig.</p> <p>A3. De communicatie wordt getemporeerd.</p> <p>A4. De communicatie wordt gevisualiseerd.</p> <p>A5. De medewerker heeft een rustig spreek- of gebaar tempo en hanteert relatief korte zinnen.</p> <p>A6. De context waarbinnen de communicatie plaatsvindt is eenduidig. De medewerker verduidelijkt en verbreedt de context.</p> <p>A7. De medewerker volgt de communicatieve uiting van de leerling en duidt deze expliciet.</p> <p>A8. De medewerker geeft de leerling tijd nadat een vraag gesteld is. Er wordt geen nieuwe vraag gesteld als de leerling niet direct reageert.</p> <p>A9. De medewerker communiceert op een cognitief neutrale manier. Humor en emotie worden gedoceerd ingezet en expliciet benoemd.</p> <p>A10. De interactie wordt gestructureerd door het beurtgedrag te reguleren/visualiseren.</p> <p>A11. Concept Ondersteunende Communicatie wordt ingezet om het betekenisaspect te kunnen waarnemen. Het gaat hierbij om ondersteunend gebruik van vormstabile communicatievormen aangepast aan de actuele mogelijkheden van vormwaarneming en betekenisverlening. De verwijzer wordt daarbij altijd eerst in de betekeniscontext aangeboden.</p> <p>A12. Transfer van kennis en vaardigheden naar andere situaties krijgt specifieke aandacht.</p>
---	---

Extra kwaliteitsindicatoren voor het onderwijs aan leerlingen met een communicatieve en/of auditieve beperking in combinatie met een Autisme Spectrum Stoornis.

<p>B. Pedagogisch klimaat dat veiligheid en ruimte biedt om te communiceren en te reflecteren op jezelf en je omgeving</p>	<p>B1. Contextverduidelijking, rust, structuur, overzicht en voorspelbaarheid vormen de basis van het pedagogisch klimaat. Zeker als het gaat om sociale situaties en/of het verwerken complexe informatie.</p> <p>B2. Via communicatie wordt gereflecteerd op voorvallen en situaties. Deze voorvallen worden samen met de leerling in kleine stapjes geanalyseerd en besproken. Hiermee wordt inzicht en veiligheid gecreëerd.</p> <p>B3. De medewerker is zich voortdurend bewust van het feit dat volledige voorspelbaarheid niet mogelijk is. Men anticipeert hierop door te expliciteren wat er (onverwacht) gebeurt.</p> <p>B4. Voorlichting voor medeleerlingen creëert begrip en daarmee veiligheid voor de leerling met een ASS. Medeleerlingen krijgen vaardigheden aangereikt waarmee ze hun klasgenoot kunnen ondersteunen. Voor deze voorlichting worden programma's gehanteerd die ontwikkeld zijn voor de doelgroep.</p> <p>B5. De medewerker geeft informatie over wat een uiting van een leerling met een ASS voor de gesprekspartner kan betekenen en heretiketteert deze samen met de leerling.</p> <p>B6. Gewenste gedragsveranderingen worden cognitief en talig benoemd en door middel van een rolmodel aangestuurd. Scoren en belonen spelen hierin een belangrijke rol.</p> <p>B7. De medewerker (her)kent de stresssignalen van de leerling en geeft hoge prioriteit aan stressreductie door het benoemen/uitleggen en analyseren van de situatie.</p>
---	--

<p>C. Specialistisch en intensief taalonderwijs</p>	<p><i>Zie voor een uitgebreide procesbeschrijving en kwaliteitsindicatoren de brochure Kenmerkende taalaspecten met een autisme spectrum stoornis van de Koninklijke Auris Groep. De hieronder geformuleerde kwaliteitsindicatoren zijn geformuleerd op basis van de informatie in deze brochure.</i></p> <p>C1. Het taalonderwijs richt zich expliciet op sociaal adequaat taalgebruik.</p> <p>C2. De leerkracht, logopedist en overige begeleiders stellen gezamenlijk doelen op om sociaal adequaat taalgebruik te stimuleren. Eén op één training, begeleid training in de klas en vervolgens zelfstandige toepassing is hierbij het uitgangspunt.</p> <p>C3 De medewerker legt expliciet aan de leerling uit welk taalgebruik wel en niet past bij specifieke situaties.</p>
--	---

Extra kwaliteitsindicatoren voor het onderwijs aan leerlingen met een communicatieve en/of auditieve beperking in combinatie met een Autisme Spectrum Stoornis.

C. Specialistisch en intensief taalonderwijs	<p>C4. Luisterhouding, beurtgedrag, en aansluiten bij de vorige spreker krijgt doelgericht aandacht.</p> <p>C5. De leerlingen leren de specifieke betekenis van geboden informatie in een bepaalde context, het verschil tussen een mening en een feit, het verschil in betekenis van homoniemen en de overeenkomstige betekenis van synoniemen.</p> <p>C6. Impliciet, figuurlijk en abstract taalgebruik wordt verduidelijkt.</p> <p>C7. Het leren onderscheiden van hoofd- en bijzaken is een belangrijk doel</p> <p>C8. Het herkennen van verschillende typen vragen wordt expliciet aangeleerd.</p> <p>C9. Mono-betekenisgeving wordt voorkomen door begrippen te koppelen aan vele contexten. Begrippen worden gekoppeld aan gerelateerde begrippen (mindmappen).</p>
---	--

D. Specialistisch en intensief leesonderwijs	<p><i>Zie voor een uitgebreide procesbeschrijving en kwaliteitsindicatoren de brochure Kenmerkende taalaspecten met een autisme spectrum stoornis van de Koninklijke Auris Groep en de notitie Leren lezen bij autisme van Johan van der Hart, Auris Dienstverlening Houten. De hieronder geformuleerde kwaliteitsindicatoren zijn vrijwel letterlijk overgenomen uit deze notitie.</i></p> <p>D1. Er wordt veel aandacht besteed (expliciet) aan de functionaliteit van het lezen. Steeds opnieuw wordt aangeleerd dat lezen een (communicatieve) functie heeft en niet alleen in de leesles.</p> <p>D2. Deelvaardigheden worden expliciet benoemd. Nieuwe leerstappen in het leesproces worden met het kind genomen. Deze stappen worden blijvend benoemd, gevisualiseerd en veelvuldig geoefend.</p> <p>D3. Klankteken koppeling is vaak niet vanzelfsprekend voor kinderen met autisme. Klankondersteunende gebaren (liefst aansluiten bij de realistische wereld van het kind) of oproepwoorden/kaartjes (slang voor s) worden ondersteunend ingezet.</p> <p>D4. Het leren lezen van hoofdletters krijgt extra aandacht. Het is een andere letter.</p> <p>D5. Het opslaan van leesvaardigheden en betekenissen wordt veelvuldig geoefend. Effectieve opslag wordt bevorderd door de franjes te beperken en eenduidige oefeningen/strategieën in te zetten.</p>
---	---

Extra kwaliteitsindicatoren voor het onderwijs aan leerlingen met een communicatieve en/of auditieve beperking in combinatie met een Autisme Spectrum Stoornis.

<p>D. Specialistisch en intensief leesonderwijs</p>	<p>D6. In elke leessessie wordt de strategie: lees – stel je voor - begrijp gehanteerd. Veel aandacht wordt besteed aan betekenisgeving van woorden en context.</p> <p>D7. Voorlezen wordt gebruikt om het kinderen mogelijk te maken om vanuit het geheel naar delen te komen.</p> <p>D8. Bij begrijpend lezen wordt gestart met korte stukjes tekst en bijpassende vragen in de volgorde van de verhaallijn. Langere stukken tekst worden eerst opgedeeld. Voor het vinden van vragen in willekeurige volgorde in een langere tekst worden leerlingen zoekstrategieën aangeboden.</p> <p>D9. De leerkracht is alert op preoccupaties, fascinaties of angstige associaties. Deze kunnen het lezen in de weg staan. Woorden of teksten die dit oproepen, worden vermeden.</p>
--	---

<p>E. Aangepaste instructie om het onderwijs toegankelijk te maken</p>	<p><i>Zie voor een uitgebreide procesbeschrijving en kwaliteitsindicatoren de brochure Kenmerkende taalaspecten met een autisme spectrum stoornis van de Koninklijke Auris Groep.</i></p> <p>E1. De leerkracht geeft expliciet aan dat hij instructie geeft en waarom.</p> <p>E2. In de instructie voor een activiteit wordt wie, wat, waar, hoe en wanneer expliciet benoemd.</p> <p>E3. De tijd en sequentie worden gestructureerd aan de hand van visuele hulpmiddelen.</p> <p>E4. De ruimte wordt gestructureerd. Er is een vaste plek voor specifieke activiteiten en materiaal.</p> <p>E5. De lesopbouw is duidelijk en wordt expliciet uitgelegd.</p> <p>E6. Overgangen in de onderwijssituatie worden benoemd en/of gevisualiseerd en rustig en nadrukkelijk genomen.</p> <p>E7. Schema's en/of stappenplannen worden ingezet ter ondersteuning van het denken en handelen van de leerling.</p> <p>E8. Mindmappen wordt ingezet als ondersteunende methodiek om de context te expliciteren en verbanden aan te brengen. Vanuit geheel wordt gewerkt naar het detail. De vragen wie, wat, waar, wanneer, hoe staan hierbij centraal.</p>
---	---

Extra kwaliteitsindicatoren voor het onderwijs aan leerlingen met een communicatieve en/of auditieve beperking in combinatie met een Autisme Spectrum Stoornis.

<p>F. Bevordering van sociale relaties en welbevinden</p>	<p>F1. De methodiek van social story en script wordt ingezet om de leerling inzicht te geven in (complexe) sociale situaties.</p> <p>F2. Aspecten op het gebied van sociale situaties, vriendschappen en seksualiteit worden expliciet uitgelegd en besproken.</p> <p>F3. Met de leerling wordt besproken/gereflecteerd op de gevolgen die een ASS kan hebben op het leven van alle dag, zowel wat de leerling zelf betreft als de omgeving.</p> <p>F4. Gezichts- en lichaamsuitdrukkingen van gesprekspartners / anderen worden expliciet benoemd, nagespeeld en uitgelegd.</p> <p>F5. Bij afstemmingsproblemen tussen de leerling met een ASS en zijn medeleerlingen wordt concreet, talig en cognitief gestuurd naar de nodige aanpassing.</p> <p>F6. Sociale situaties die structureel tot frustratie leiden worden consequent en specifiek talig en cognitief begeleid of (indien nodig) tijdelijk vermeden.</p> <p>F7. Er wordt direct en adequaat ingegrepen op pest- of verondersteld pestgedrag. Met de leerling zelf en met de medeleerling wordt de situatie geanalyseerd.</p> <p>F8. Bij samenwerkingsopdrachten wordt gewerkt met scripts.</p>
--	---

Literatuur:

Wilma Denteneer-van der Pasch & Roger Verpoorten. Autisme Spectrumstoornissen. Basisbegrippen en inleiding tot concept ondersteunende communicatie. *Viataal*, 2007.

Kenmerkende taalaspecten bij leerlingen met een autisme spectrum stoornis met ambulante begeleiding vanuit cluster twee. *Koninklijke Auris Groep*.

Johan van der Hart. Leren lezen bij autisme. *Koninklijke Auris Groep*.

Samenstelling en redactie:

A. de Klerk, projectleider deelproject Kwaliteit van Siméa project Passend Onderwijs, november 2011